

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

XXV. Silvestr PMFA

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 25 (1980), No. 6, 334--336

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/138192>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1980

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

XXV. Silvestr PMFA

Věda a humor

Tvůrčí práce, a tedy také práce vědce, je zaměstnání šťastné, a proto také úsměvné. Humor má ten nejbezprostřednější vztah k vědě, a to alespoň ve třech stránkách:

Především je zde aspekt kognitivní (poznávací). Vtipnost je příznačný rys vědeckého myšlení. Žert a vtip spojený nejčastěji s paradoxem a neočekávaným řešením, s neobvyklými pojmy i jevy, a to vtip vždy nepřevzatý a překvapující, právě tím se vyznačuje vědecké myšlení... Skutečná tvůrčí práce se vyznačuje právě paradoxností, neočekávaností, originalitou a antidogmatismem. Vtip je ve vědecké práci nezbytně nutný. Včas vyslovená anekdota může nejen osvěžit, ale i dát vědecké práci správný směr.

Druhá stránka ukazuje na souvislost vědecké práce s estetickými aspekty. Pseudověda je bez fantazie, je antiestetická, a proto směšná. Je vystavena nejen opovržení, ale i výsměchu. Na druhé straně vtipné rozřešení vědecké záhady je vždy estetické a je zdrojem úsměvu a uspokojení.

A konečně třetí stránka vědecké práce má také etické aspekty. Smích je mocná zbraň v boji s nespravedlností a nemravností; humor je velkolepý amortizátor napětí v mezilidských vztazích. Je těžké si představit talentovaného a efektivně pracujícího učenice, který by ztratil smysl pro humor. ... Naproti tomu mezi netalentovanými je velmi mnoho lidí s komplexem důležitosti a serióznosti, lidí, kteří nerozumí žertu. „Komplex méněcennosti je

nedoceňování se“, je potlačením sebe-lásky, což však také vede ke ztrátě humoru, případně k zlobné a žlučovité modifikaci této charakterové vlastnosti.

„Seriózní člověk se raduje, může-li se z čistého srdce zasmát“, řekl Einstein. A jemu samému se to také vždy dařilo. Jeho anekdoty byly vždy plné vtipu a hlubokého obsahu. Ve stati *Fyzika a skutečnost napsal*: „Nepovažuji za legální skrývat logickou závislost pojmu a smyslového vnímání. Poměr mezi nimi je však obdobný nikoliv vztahu bujónu k hovězímu, ale spíše vztahu mezi číslem šatů a kabátem.“ A na otázku svého malého syna po příčině otcovy slávy odpovídá: „Když leze slepý brouk po povrchu koule, nevšimne si, že jeho cesta je zahnutá. A mně se to podařilo poznat.“

Věda se nemůže rozvíjet bez autokritiky v nejlepší smyslu tohoto slova. Jejím protikladem je kult osobnosti, „ohled na osobu“ a slepá poslušnost autorit. A stejnou měrou je neslučitelná s vědou a tvůrčí vědeckou činností „vytahování se“, poručnickování, nedostatek lidskosti. Učenci se dovedou vysmát sobě i kolegům a často se navzájem parodují.

Některé žerty učenců ovšem někdy zní nevrle všem, kdož nemají co činit s vědou. Existuje zde totiž určitá specifická poetika, založená na speciálních znalostech faktů i terminologie. Tyto žerty však mnohdy vykonají záslužnou práci. Smích je rychlá a neomylná reakce na libovolnou pseudovědeckou činnost a chybu. ... Také v poezii a satirě vystupuje humor jako spojenec vědy, neboť i morálka má vědecký základ.

Výňatky z jedné kapitoly knihy sovětského fyzika a chemika Michaila Vasiljeviče Volkenštejna „Křižovatky vědy“ (Praha, Horizont, 1979; ruské vydání Perekrestki nauki, Moskva, Nauka, 1972).

Prostořekosti Georga Christopha Lichtenberga*)

Ľudia sa stávajú učencami tak ako mnohí vojakmi jednoducho preto, že sa k žiadnemu inému stavu nehodia.

Človek by takmer veril, keď tak vidí, ako tituly strácajú cenu, že je na svete viac cti; tak ako klesá cena peňazí, keď je príliš veľa zlata.

Žijeme vo svete, kde jeden blázon narobí mnoho bláznov, ale jeden múdry muž len málo mudrcov.

Ak niekto niečo robí zle a očakávali sme, že to bude robiť dobre, hovoríme: Áno, takto by som to vedel tiež. Je málo úsloví, ktoré by prezradzovali toľko skromnosti.

Ten človek bol tak inteligentný, že sa k ničomu na svete nehodil.

Stalo sa dnes módou pozeráť na písanie kníh ako na konečný cieľ štúdia; preto tak mnohí študujú, aby písali, namiesto aby študovali kvôli vedomostiam.

Na svete je asi sotva čudnejší tovar, ako sú knihy: tlačené ľuďmi, ktorí im nerozumejú, viazané, recenzované a čítané ľuďmi, ktorí im nerozumejú, a nakoniec písané ľuďmi, ktorí im nerozumejú.

Excerptoval vytrvale; a všetko, čo čítal, išlo z jednej knihy mimo jeho hlavu do druhej.

V mnohom diele slávneho muža by som radšej čítal, čo vyškrtal, než čo nechal.

Je skutočne veľa ľudí, ktorí len čítajú, aby nemuseli myslieť.

Napísal osem zväzkov; bol by iste urobil lepšie, keby bol zasadil osem stromkov alebo splodil osem detí.

(Z knihy *Večery při svíčke*, edice Světová četba, sv. 181, Praha 1958. Vybrala EVA NYULASSYOVÁ).

Stává se, že si člověk tak dlouho brousí svůj rozum, až se nakonec stane zcela tupým.

Každá myšlenka, je-li samcem, nalézá svůj samičí protipól; existují však lidé, v jejichž hlavě jsou zřejmě buď výhradně samčí nebo jen samičí ideje — proto se u nich nikdy ještě nezrodila žádná nová myšlenka.

V pojmu „učenec“ je zahrnut pouze ten fakt, že příslušná osoba byla mnoho učena; to však ještě neznamená, že by se vůbec čemu naučila.

*) G. CH. LICHTENBERG, naroden 1742, zemřel 1799, profesor matematiky, fyziky a astronomie v Göttingen.

Je skoro neuvěřitelné, jak silně mohou vadit pravidla, jedva jen ve všem zavedeš přesný řád.

Učenost může rodit také jen listí, aniž by poskytla plody.

Nemyslí, tedy neexistuje.

(Z knihy *Slovo o nauce*, uspořádal E. S. LICHTENŠTEJN, 2. vydání, Moskva ed. Znanie 1978, str. 249—251.

ANTI — EX

Byzantský císař Justinián I. (482—565), který r. 529 vydal v Athénách zákaz výuky jakékoliv filozofie, dal sestavit právní kodex, v němž je odstavec:

*De maleficiis, mathematicis
et caeteris similibus*

*O zločincích, matematicích
a jiných jim podobných*

a v něm je uveden bod:

Ars autem mathematica damnabilis interdicta est omnino

*Zavrženíhodné umění matematické
jest zakázáno především*

Poustevník Augustin (354—430), později svatořečený, se měl o matematice vyjádřit rovněž se značnou zdrženlivostí:

„Dobry člověk se musí chránit před matematiky a všemi těmi, kteří se snaží o prázdné předpovědi, dokonce i pak, když se tyto předpovědi splní. Existuje totiž nebezpečí, že matematici pracují ve spojení s ďáblem a lidstvo zaplétají do svazku pekla“.

Je známo, že u zrodu jedné z nejstarších moderních akademií věd — a to berlínské — stál jako spiritus agens G. W. Leibniz, významný matematik, filozof, historik, politik atd. Přesto se mu nepodařilo zabránit, aby do zakládací listiny akademie v roce 1700 nebyl vpašován pasus:

„Prezident akademie je dále ze všech svých sil povinen přispívat k vyhubení vlkodlaků, permoníků, draků, vodních žínek a bludiček. Aby byl lid účinně pobídnut k této bohublé činnosti, vypisuje se na vypátrání každé z těchto příšer, ať už je odhalena v děrách, jámách, jeskyních, tůních nebo jezerech, odměna šesti tolarů“.

Nebo že by osvícený Leibniz platil daň tmářům své doby?